

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
ВНЗ «Національна академія управління»
доктору юридичних наук, доценту
Євдокіменку Сергію Анатолійовичу*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Рябчинської Олени Павлівни
на дисертацію Гаєвського Олега Сергійовича
на тему «Призначення покарання за сукупністю вироків у кримінальному праві
України», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Обрана здобувачем тема дисертаційного дослідження є безумовно актуальною для сучасного етапу розвитку кримінального права України, оскільки призначення покарання за сукупністю вироків виступає одним із найскладніших та проблемних в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Нагальна потреба в доктринальному осмисленні цієї проблематики зумовлена як недосконалістю законодавчої конструкції відповідних норм, так і неоднозначною правозастосовною практикою. Зокрема, додаткової гостроти цьому питанню додає помітна еволюція та зміна підходів вищої судової інстанції щодо застосування правил призначення покарання за сукупністю вироків, що нерідко породжує колізії в діяльності судів першої та апеляційної інстанцій. Відтак, комплексний теоретичний і прикладний аналіз, здійснений автором, спрямований на подолання цих суперечностей і відповідає сучасним потребам юридичної науки та судової практики. Сам дисертант ключовою проблемою дослідження визначив відсутність законодавчого визначення поняття сукупності вироків та чітких критеріїв її відмежування від сукупності кримінальних правопорушень, у розрізі застосування ч. 4 ст. 70, ст. 71 КК України.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Дослідження базується на комплексному системному підході та характеризується належним рівнем узагальнення. Наукова обґрунтованість та достовірність результатів дослідження забезпечена, зокрема, застосуванням як загально наукових, так і спеціально юридичних методів наукового пізнання, теоретичною, нормативною та емпіричною базою дослідження.

В процесі дослідження, на виконання вказаної мети дисертантом були досягнуті наукові результати, які мають бути оцінені з позиції їх вагомості (значущості) для розвитку кримінально-правової теорії та правозастосовної практики. Зокрема:

- запропонований автором підхід щодо визначення єдиного порядку обчислення мінімального строку фактичного відбуття остаточного покарання при застосуванні умовно-дострокового звільнення за сукупністю злочинів і вироків має ознаки *наукової новизни*. Хоча висловлена дисертантом ідея може бути дискусійною в доктринальному середовищі, вона є оригінальним авторським баченням розв'язання проблеми на стику інститутів призначення та звільнення від покарання. Висловлена дисертантом ідея спрямована на розв'язання цієї проблеми в доктринальному середовищі та може слугувати теоретичним підґрунтям для майбутнього вдосконалення чинного законодавства за умови її сприйняття та додаткової підтримки серед фахівців;

- розглядаючи положення дисертації щодо співвідношення термінів «постановлення вироку» та «набрання ним законної сили» в контексті застосування ст. 71 КК України, варто зазначити, що цей теоретичний підхід *дістав подальшого розвитку* в роботі. Здобувач не обмежується констатацією наявної колізії між буквальним текстом закону та його процесуальною сутністю, а системно аргументує потребу в чіткому доктринальному розмежуванні цих понять для подолання суперечностей у

судовій практиці. Такий результат демонструє поглиблення теоретичних засад інституту призначення покарання за сукупністю вироків;

- певне теоретичне і практичне значення має положення щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за ч. 4 ст. 70 КК України, яке дістало подальшого розвитку в роботі. Хоча цей підхід базується на чинному законодавчому полі та фіксує чітку послідовність процедур (визначення покарання з подальшим вирішенням питання про випробування), він систематизує правозастосовну практику й удосконалює доктринальне розуміння алгоритму взаємодії норм Загальної частини КК України;

- погоджуюся із висновком здобувача щодо того, що наукові положення стосовно визначення юридичного моменту виникнення кримінально-правових наслідків попереднього обвинувального вироку при застосуванні ст. 71 КК України дістали подальшого розвитку в його дослідженні. У роботі здійснено аналіз розмежування понять «постановлення вироку» та «набрання ним законної сили», що дозволяє системно уточнити підстави застосування норм про сукупність вироків і подолати наявну термінологічну недбалість законодавця;

- в роботі дістав подальший розвиток науковий підхід до тлумачення ч. 4 ст. 70 КК України з акцентом на імперативному характері цієї норми, що дозволяє чітко розмежувати законодавчі приписи та межі суддівського розсуду, а також слугує подоланню можливих хибних підходів у правозастосовній практиці;

- варто позитивно оцінити підхід здобувача стосовно співвідношення положень ч. 4 ст. 70 та ст. 71 КК України. Оскільки у тексті самої ч. 4 ст. 70 КК України чітко зазначено критерій «до постановлення попереднього вироку», звернення автора до цієї проблеми спрямоване на її доктринальне осмислення та вдосконалення розуміння часових меж множинності злочинів. Водночас формулювання цього положення потребує певної уваги щодо узгодженості проміжних етапів набрання вироком законної сили, щоб уникнути будь-яких правових прогалин у правозастосовній практиці;

- в окремому підрозділі здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства Німеччини, Швейцарії, Франції, Польщі та Болгарії щодо призначення покарання за сукупністю вироків. Ураховуючи результати цього компаративного дослідження, викладені автором матеріали щодо зарубіжного досвіду та підходів до регулювання суддівської дискреції розширюють наявні наукові знання і можуть бути визнані такими, що дістали подальшого розвитку.

Оцінка обґрунтованості, достовірності та наукової новизни результатів дисертаційного дослідження свідчить, що положення, які автором виносяться на захист, ґрунтуються на аналізі чинного законодавства, матеріалів судової практики та зарубіжного досвіду. Хоча окремі висновки та пропозиції здобувача мають дискусійний характер і потребують доктринального обговорення, усі ключові питання послідовно та детально проаналізовані в різних підрозділах роботи, що в цілому забезпечує належну теоретичну обґрунтованість та достовірність й новизну окремих отриманих результатів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність. Структура дисертації охоплює вступ, основну частину, поділену на відповідні розділи та підрозділи, висновки, а також список використаних джерел. Розподіл наукового матеріалу загалом відповідає логіці наукового пошуку та підпорядкований реалізації поставлених мети і завдань дослідження, охоплюючи як теоретико-методологічний блок, так і практично-емпіричний аспект проблематики.

В розділі 1 «Загальні засади дослідження проблеми призначення покарання за сукупністю вироків у кримінальному праві України» автор розкриваючи проблеми призначення покарання за сукупністю вироків небезпідставно констатує, що ключовою проблемою сучасного кримінального права України є відсутність законодавчо визначеного поняття сукупності вироків та чітких критеріїв її відмежування від сукупності кримінальних правопорушень. Саме ця обставина, на думку дисертанта, зумовлює неоднакове розуміння часових меж застосування ст. 71 КК України, породжує суперечності у правозастосовній

практиці та створює передумови для різного призначення остаточного покарання у подібних кримінальних провадженнях. В межах дослідження проблематики правової природи сукупності вироків дисертант доходить висновку, що найбільш обґрунтованим є комплексний підхід до розуміння сукупності вироків, відповідно до якого вона одночасно є проявом множинності кримінальних правопорушень і самостійним інститутом призначення покарання. Такий підхід, на його думку, дозволяє узгодити положення статей 33, 34, 70, 71 та 88 КК України із нормами кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, забезпечує реалізацію принципів правової визначеності, справедливості та індивідуалізації покарання, а також усуває суперечності, що виникають під час розмежування сукупності кримінальних правопорушень і сукупності вироків.

Також детальний аналіз відмежування сукупності вироків та сукупності кримінальних правопорушень дозволив дисертанту обґрунтувати необхідність законодавчого уточнення положень статті 71 КК України шляхом чіткого визначення моменту, з якого попередній обвинувальний вирок може породжувати кримінально-правові наслідки при призначенні остаточного покарання. На думку автора, реалізація запропонованого підходу сприятиме усуненню існуючих колізій між кримінальним, кримінальним процесуальним та кримінально-виконавчим законодавством, забезпеченню єдності судової практики, підвищенню рівня правової визначеності, посиленню гарантій захисту прав людини, а також подальшій гармонізації кримінального законодавства України із сучасними європейськими стандартами правозастосування та принципами верховенства права.

Розділ 2 присвячено в більшій мірі аналізу практичної складової призначення покарання за сукупністю вироків в кримінальному праві України. На підставі чого дисертант розробив та запропонував механізм визначення остаточного покарання з 6 пунктів. На думку дисертанта такий механізм

забезпечить узгоджене застосування статей 70 і 71 КК України, чітке розмежування сфери їх дії, виключає необхідність формування судовою практикою не передбачених законом винятків та сприяє реалізації принципів законності, правової визначеності, справедливості й індивідуалізації кримінальної відповідальності. Аналізує практику вищої судової інстанції України, якою сформовано сучасні підходи щодо призначення додаткових покарань за сукупністю вироків (з урахуванням практики Верховного Суду), а саме позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавлення права керувати транспортним засобом.

Розглядає особливості призначення окремих видів покарань за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків (з урахуванням практики Верховного Суду), призначення покарання за обставин, коли після постановлення вироку було встановлено, що засуджений винен ще в кількох злочинах, одні з яких вчинено до, а інші - після постановлення першого вироку; призначення покарання за обставин, якщо суб'єкт вчинив злочин (злочини) між вироками, за останнім з яких було призначене остаточне покарання за правилами ст. 71 КК; призначення остаточного покарання за правилами ч. 1 ст. 71 КК при вчиненні триваючого злочину тощо.

Третій розділ дисертації присвячено компаративному аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн в частині правової регламентації призначення покарання за сукупністю вироків. У межах цього розділу автор дослідив законодавчий досвід провідних європейських держав, виявлено спільні та відмінні риси у підходах до регламентації множинності кримінальних правопорушень і меж суддівської дискреції, й акцентовано на доцільно запровадження досвіду окремих країн. Також окреслено в загальному вигляді напрямки вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства в частині призначення покарання за сукупністю вироків.

У *висновках* представлено теоретичне узагальнення результатів дисертаційного дослідження та запропоновано шляхи вирішення окреслених наукових завдань.

Щодо оцінки змісту дисертації та її завершеності слід зазначити, що дослідження носить інформативно-аналітичний характер і ґрунтується на опрацюванні значного масиву нормативних та доктринальних джерел. Структура роботи загалом узгоджується з поставленими завданнями і логікою наукового пошуку, а послідовність викладу матеріалу й побудова розділів повною мірою відображають хід вирішення завдань, визначених у межах дисертаційного дослідження. За своєю структурою та змістовним наповненням дисертація виглядає як завершене дослідження, оскільки логіка побудови розділів і послідовність викладу матеріалу дають змогу системно розкрити поставлену проблему та сформулювати підсумкові висновки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у:

науково-дослідницькій діяльності – як основа для подальшого розвитку вчення про призначення покарання за сукупністю вироків;

правозастосуванні – під час застосування норм кримінального законодавства України, які регулюють призначення покарання за сукупністю вироків (довідка Дніпровського районного суду м. Києва від 05.06.2026);

освітньому процесі – викладачами кафедри публічного та приватного права Вищого навчального закладу «Національна академія управління» при підготовці та проведенні лекцій і семінарських занять із навчальних дисциплін: «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Актуальні проблеми кримінального права і процесу України» (акт впровадження ВНЗ «Національна академія управління» від 27.05.2026).

Дотримання принципів академічної доброчесності оцінювалося виходячи з сутності таких принципів та основних правил доброчесності в науковій діяльності, а також під час створення та оприлюднення академічних творів, визначених в Законі України від 18 грудня № 4742-IX «Про академічну доброчесність» (далі – Закон). Дисертант належною мірою забезпечив прозорість наукового дослідження шляхом зазначення (повідомлення) достовірної інформації про первинні дані дослідження, використані/застосовані методи, порядок проведення і результати власних досліджень, джерела використаної інформації, власну дослідницьку діяльність. В роботі дисертант не допустив: дослівного запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело; використання інформації у виді фактів, ідей, тощо з джерела без посилання на це джерело; перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело та інших порушень, передбачених ст. 18 цього Закону. Отже дисертаційне дослідження проведене автором з дотриманням основних цінностей, принципів і правил академічної доброчесності.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертація написана державною мовою із дотриманням наукового стилю та використанням загальноприйнятої правничої термінології. Текст характеризується термінологічною впорядкованістю, належним рівнем наукової комунікації та ґрунтовною обізнаністю автора з обраною проблематикою. Наукові положення викладені логічно, послідовно та вирізняються смисловою точністю, ясністю і лаконічністю.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Ознайомлення зі змістом опублікованих дисертантом в 6 наукових працях, з яких 4 наукові статті у виданнях, визнаних фаховими для юридичних наук, 2 тези доповідей на науково-практичних конференціях, засвідчило, що в

цих публікаціях знайшли відображення основні положення дисертації. Таким чином дисертант виконав вимоги п.8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 щодо висвітлення результатів проведеного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас аналіз дисертації дозволяє говорити про наявність низки положень, які є дискусійними, та окремих недоліків в методології наукового пошуку чи аргументації позицій дисертанта.

1. Зазначене положення наукової новизни щодо розроблення «механізму визначення остаточного покарання у разі виявлення після постановлення вироку кримінальних правопорушень...» навряд чи не володіє достатнім ступенем наукової новизни, необхідним для дисертаційного рівня. Запропонований автором алгоритм фактично є більшою мірою деталізацією чинних нормативних приписів (зокрема, положень частин 1 і 4 ст. 70 та ст. 71 КК України), які імперативно й чітко визначають загальний порядок призначення покарань за сукупністю кримінальних правопорушень і вироків, не пропонуючи при цьому принципово нових доктринальних підходів чи якісно іншої моделі правового регулювання.

2. В обґрунтуванні актуальності теми дисертант зазначає, що законодавча конструкція ст. 71 КК України є недостатньо визначеною, а відсутність легального поняття сукупності вироків та чіткого визначення моменту набрання обвинувальним вирокком законної сили створюють підґрунтя для неоднакового правозастосування. Проте звертаю увагу на певну суперечливість між заявою автора на початку роботи та кінцевими результатами його дослідження. Попри те, що проблема дефініції була окреслена як один із чинників актуальності, здобувач не навів власного авторського визначення

поняття сукупності вироків ані в положеннях наукової новизни, ані у загальних висновках дисертації (не запропонувавши, відповідно, і проєкт відповідної дефініції для закріплення в Загальній частині КК України). Внаслідок цього важлива теоретична проблема, поставлена на початку дослідження, у фінальних висновках та законодавчих пропозиціях автора фактично залишилася без розв'язання.

3. Потребує суттєвого уточнення теза дисертанта (зокрема, винесена до загальних висновків) про те, що призначення покарання за сукупністю вироків є «самостійною формою реалізації кримінальної відповідальності». Таке твердження характеризується новизною, проте воно виглядає недостатньо обґрунтованим у межах самої роботи. При цьому показово, що сам автор у тексті дисертації не позиціює це положення як таке, що становить наукову новизну дослідження. Крім того, у тексті роботи в належній мірі не досліджується та не аналізується загальнотеоретичне питання форм кримінальної відповідальності як таке, а також їхня класифікація чи співвідношення з інститутом призначення покарання. Відтак, виникає певний методологічний дисонанс: у висновках з'являється положення, сформульоване з позицій одного з фундаментальних інститутів кримінального права, тоді як основний масив роботи присвячено прикладним аспектам застосування ст. 71 КК України. Хотілося б почути від здобувача на захисті, на яких саме доктринальних засадах базується його твердження про те, що призначення покарання за сукупністю вироків є окремою «формою» (а не, наприклад, специфічним порядком чи етапом визнаної в теорії кримінального права форми реалізації кримінальної відповідальності — призначення покарання), і чому це положення було винесено до висновків без попередньої розробки теоретичного підґрунтя в основному тексті дослідження.

4. У підрозділі 2.2 дисертант розглядає особливості призначення окремих видів покарань за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків (з урахуванням практики Верховного Суду). Проте по суті це

дослідницьке завдання реалізується переважно шляхом наведення повного тексту відповідних судових рішень (у вигляді таблиць) із констатацією кінцевих висновків (правових позицій) Касаційного кримінального суду. На рівні дисертаційного дослідження доцільно було б здійснити ширший аналіз правозастосовної активності — зокрема, дослідити, як сформульовані вищим судом правові позиції реально сприймаються, дотримуються та виконуються судами першої і апеляційної інстанцій (чи існують проблеми їх ігнорування, типові помилки тощо). Такий підхід дозволив би перетворити зазначений підрозділ із довідково-описової методики на повноцінне аналітичне дослідження правозастосовної практики, яке демонструвало б власний науковий пошук автора, а не лише реферування судових прецедентів. Крім того, така форма подачі матеріалу призвела до суттєвого технічного недоліку: до основного тексту було безпосередньо включено близько 27 сторінок, зайнятих таблицями на повну сторінку. Відповідно до Вимог до оформлення дисертації (наказ МОН № 40, Додаток 4), такі таблиці не включаються до загального обсягу, через що фактичний обсяг дослідження виявляється меншим за заявлений, що потребує відповідного уточнення.

5. Низка зауважень стосується методології компаративного дослідження дисертанта. По-перше, дискусійним є обґрунтування автором вибору країн пострадянського простору для порівняльно-правового аналізу через належність України до так званої «постсоціалістичної правової сім'ї», де цей інститут нібито отримав найповніше закріплення. Подібна класифікація є вочевидь архаїчною та методологічно застарілою, оскільки за понад 30 років незалежності та в умовах євроінтеграційних процесів вітчизняна правова система орієнтується на стандарти Ради Європи та найкращі практики держав-членів ЄС (романо-германської та англосаксонської систем);

По-друге, дискусійним є положення наукової новизни щодо «розвитку підходів до правового регулювання... шляхом адаптації позитивного досвіду

Німеччини, Швейцарії, Франції, Польщі та Болгарії». Виникає закономірне запитання: яким чином українське дослідження може розвивати правові підходи іноземних країн? Насправді йдеться лише про порівняльно-правовий аналіз та збагачення знань про зарубіжний досвід, але аж ніяк не про розвиток самих підходів зарубіжного законодавства. Формулювання наукових результатів потребує більшої точності та методологічної коректності.

Крім того, простежується певна суперечність між цією тезою в положеннях наукової новизни та підсумковими висновками дисертанта. З одного боку, автор заявляє про адаптацію зарубіжного досвіду, а з іншого — зазначає, що вдосконалення ст. 71 КК України має здійснюватися «не шляхом механічного запозичення», після чого обмежується загальними формулюваннями про «уточнення критеріїв» та «визначення меж розсуду». В результаті обидва твердження мають дещо декларативний характер, оскільки в роботі недостатньо розкрито конкретний зміст європейського досвіду та практичні пропозиції щодо зміни національного законодавства.

6. Певним недоліком роботи є те, що здобувач зосередився переважно на чинній редакції ст. 71 КК України, залишивши поза належною увагою як перспективні напрями реформування закону, так і напрацювання попередників. Зокрема, офіційно оприлюднений проєкт нового Кримінального кодексу України згадується в дисертації лише в загальному вигляді, без предметного аналізу тих новел, які пропонуються розробниками щодо призначення покарання за сукупністю вироків. Крім того, автор обминув увагою цінні пропозиції науковців, які раніше досліджували цю проблематику та пропонували власні варіанти вдосконалення редакції ст. 71 КК України (зокрема, дисертація М. М. Мартинишин, яка у межах свого дисертаційного дослідження обґрунтувала спеціальне поняття «правила призначення покарання за сукупністю вироків»).

Зазначені прогалини в доктринальному аналізі безпосередньо зумовили змістовий дисбаланс підрозділу 3.2 «Перспективи удосконалення призначення

покарання за сукупністю вироків у кримінальному праві України», який за своєю назвою та логікою мав би стати квінтесенцією всього дослідження та акумулювати чіткі, обґрунтовані узагальнені пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального закону. Проте фактично в цьому підрозділі такий предметний аналіз відсутній, оскільки автор наводить інформацію, якій концептуально вже не місце у підсумковому розділі: наводить офіційні статистичні дані Державної судової адміністрації України щодо покарань, призначених за сукупністю вироків, демонструє динаміку застосування ст. ст. 69, 70 та 71 КК України, описує результати анкетування суддів, а також повторно звертається до зарубіжного досвіду та дискусії про відсутність у законі чіткого визначення юридичного моменту виникнення сукупності вироків. У результаті поєднання ігнорування наявного доктринального доробку з поверхневою згадкою перспективного законодавства та розмиванням концептуальних законодавчих пропозицій серед емпірично-статистичних матеріалів суттєво знижується наукова повнота дослідження, яке втрачає завершеність у вигляді чітких законодавчих рекомендацій.

7. Поза належною увагою автора залишилося таке складне питання судової практики, як правила обчислення строків покарання та зарахування попереднього ув'язнення до остаточного покарання за сукупністю вироків. Включення такого аналізу суттєво посилює б практичну цінність та теоретичну обґрунтованість дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації чинним нормативним вимогам.

Дисертація Гаєвського Олега Сергійовича на тему «Призначення покарання за сукупністю вироків у кримінальному праві України» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка за своєю актуальністю, методологією проведення, отриманими результатами, що характеризуються науковою новизною, та авторським підходом до розв'язання поставлених завдань

є значущою для науки кримінального права й правозастосовної діяльності та відповідає Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії і скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. На підставі цього дисертант — Гаєвський Олег Сергійович за результатами успішного публічного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності

Запорізького національного університету



Олена РЯБЧИНСЬКА

*Лізіна Радчинської О.Б.
засвідчує.*

*Перший професор
Запорізького національного
університету*



О.П. Бондар